

XATİRƏ YARPAQLARI...

İntiqam QASIMZADƏ
əməkdar incəsənət xadimi

Həsən Seyidbəyli geniş yaradıcılıq diapazonuna malik bir sənətkar idi. Onun həm bir nasir, həm dramaturq və həm də kinorejissor kimi minlərlə oxucuları, tamaşaçıları vardı və bu gün də var. Mən də bu oxuculardan, tamaşaçılardan biriyəm - amma birçə fərqlə - mən Həsən bəylə şəxsən tanış idim. Və üstəlik, onunla bir yerdə işləmişdik, hətta yaradıcılıq əməkdaşlığımız da olmuşdu. Bir-bir deyim:

İllər tanışlıq

...Yaddaşım mənə düz 65 il əvvələ - 1955-1956-cı illərə aparır. 5-ci və ya 6-cı sınıfdə oxuyurdum. Şəhər camaatı arasında adına "Karamelny fabrika" deyilən qənnadı fabrikinin yanındakı dar dalanda babamın balaca bir həyəti vardı, orda yaşayırdı. Bir gün poçtalyon bizə bir bağlama gətirdi. Hiss olunurdu ki, içindəki xeyli kitabdı. Əlim dinc durmadı, açdım və bir şey başa düşə bilmədim; üstündəki yazılar mənə bilmədiyim əlifba ilə yazılmışdı. Axsamüstü atam işdən gələndə bağlamamı ona verdim. "Sən açmısan?" - dedi və başım buladı. Atam şair idi - Böyükə Qasımzadə; Qasımzadəni o, təxəllüs götürmüşdü özünə, rəsmi sənədlərdə Qasimov gedirdik. O da kitabların üstünü oxuya bilmədi, amma təcrübəli bir nəşriyyat işçisi kimi çevirib arxa səhifəsinə baxdı və güldü: kitab çin dilində idi, İmran Qasimovla Həsən Seyidbəylinin birgə yazdıqları "Uzaq sahillərdə" romanının çin dilində tərcüməsi idi; Pekində buraxılmışdı. Bu barədə arxa səhifədə rus dilində məlumat vardı. Baş verməmişliyin səbəbi bu idi ki, yazıçı İmran Qasimov bizdən bir az aralıda - qonşu məhəllədə yaşayırdı. Poçtalyon o Qasimovla bu Qasimovu səhv salıb. Onu çəpirdən hər ikisinin yazıçı kimi tanınması olub - kitabları götürüb gəlib bizə.

Beləliklə, ilk dəfə mən atamdan eşitdim ki, bizim iki yazığımız - Həsən Seyidbəyli ilə İmran Qasimov birlikdə Azərbaycanın qəhrəman oğlu Mehdi

Hüseynzadə haqqında "Uzaq sahillərdə" adlı çox maraqlı bir əsər yazıblar və həmin Mehdi də bakılı olub, İmran Qasimovgilin evlərinin yaxınlığında, bizə qonşu məhəllədə yaşayıb, özü də mənə oxuduğum 19 nömrəli məktəbdə təhsil alıb.

Xülasə, səhəri gün cumdum məktəbimizin yaxınlığındakı Abbas Səhhot adına uşaq kitabxanasına - oranın üzvü idim - "Uzaq sahillərdə" kitabını götürüb gəldim evə; bir-iki gün ərzində acgözlüklə oxuyub başa vurdum. Həsən Seyidbəyli ilə mənə ilk tanışlığım belə olub; qiyabi.

İllər keçdi...

...Mənə Həsən Seyidbəyli ilə qiyabi tanışlığım getdikcə möhkəmləndi. Mən Həsən bəyin "Telefonçu qız", "Cəbhədən cəbhəyə" və başqa əsərlərini də oxudum, ssenariləri əsasında çəkilmiş "Qızmar çünəş altında", "Sən niyə susursan" və s. filmlərə, öz ssenariləri əsasında çəkilmiş filmlərinə baxdım - beləcə, Seyidbəyli yaradıcılığı ilə hərtərəfli tanış oldum.

1969-cu ildə isə... Mən kinostudiyada ssenari redaksiya heyətinin üzvü kimi əmək fəaliyyətinə başladığından sonra biz tanış olduq və bu tanışlıq təcrübəli bir sənətkarla bir gəncin qarşılıqlı hörmət və ehtiram çərçivəsində səmimi dostluğuna çevrildi və onun ömrünün sonunadək davam etdi.

Mənəim payım...

...1971-ci il idi. Görkəmli yazığımız İsa Hüseynov uzun müddət üzərində işlədiyi İmadəddin Nəsimi obrazını ekranda canlandırmaq məqsədi ilə yazdığı "Nəsimi" ssenarisini "Azərbaycanfilm" kinostudiyasının ssenari-redaksiya heyətinə təqdim etdi. O zaman →

mən də həmin şöbədə işləyirdim. Ssenariyə söz ola bilməzdi: İsa Hüseynov böyük Azərbaycan şairinin həyat və yaradıcılığını, onun fəlsəfi dünyasını yaşadığı dövrün münaqişələri və ziddiyyətləri fonunda inandırıcı və effektiv epizodlarla verə bilməmişdi. Müzakirə olundu, Bədii Şuradan keçdi, SSRİ Dövlət Kinematografiya komitəsində möhürü vuruldu və Həsən Seyidbəyli işə başladı. Bir çox rejissorları çəkilişə başlamazdan əvvəl, hazırlıq mərhələsində götürdüləri ssenarinin xofu basır. Həsən Seyidbəyliyə mən bunu görməmişəm; inamla girişdi işə, elədiyinə inanırdı. Baş rola - Nəsimi roluna təcrübəli aktyor yox, gənc Rasim Balayevi çəkmək qərarına gəldi. Rasim heç özü də inana bilmirdi rejissorun bu seçiminə. Amma Həsən bəyi heç bir kənar təzyiqlər də çəkindirə bilmədi qərarından. Bilirdi ki, gənc aktyorla çox işləməli olacaq, amma gözü tutmuşdu Rasimi.

Nə isə, hazırlıq gedirdi. Mən də filmə redaktor təyin olunmuşdum. Çəkilişlərdən əvvəl ciddi bir problem çıxdı ortalığa; film boyu aktyor Nəsiminin qəzəllərini ifa etməli idi. O zaman bizdə əruz vəznində yazılmış şeirləri düzgün deyə bilən aktyorlarımız yox idi; Həsən Turabovdan savayı... Xülasə, mən İsa Hüseynovla Həsən bəyi klassik poeziyamızın gözəl bilicisi, əruzun vəzn xüsusiyyətlərini bilən Əli Fəhmini filmə məsləhətçi kimi dəvət etməyi məsləhət bildim; universitetdə tekstologiyadan dərslər demişdi bizə, tələbələr onun söhbətlərindən doymurdular. Əli müəllim, əruzun bəhrlərini düzgün tutub ifa etməyin yollarını böyük həvəslə öyrədirdi bizə. İsa Hüseynov əvvəlcə istədi etiraz eləsin, dedi: "mən özümü məşğul olaram onunla", amma Həsən bəy endi təklifi, tapşırıq verdi, Əli Fəhmini məsləhətçi kimi dəvət olundu filmə.

İndi də Nəsiminin qəzəllərini misra-misra, beyt-beyt Rasimlə məşğ etməyi gözümlə qabağımdadır, səsi, ifası - hər ikisinin - qulağımdadır. Məciyə baş verdi, bir-iki izahdan, düzəlişdən sonra Rasim şeiri elə deyirdi ki, Əli müəllim özü heyran olurdu onun ifasına. Əminəm ki, "Nəsimi" filminə baxanlar Rasimin ifa etdiyi qəzəllərdən böyük həzz alırlar. Və nə gələcəkdə, buna görə mən qürur hissi keçirirəm. Qürur hissi keçirirəm ki, sevdiyim şairin adı ilə bağlı bu gözəl filmə mənəim də payım var.

"... Niyə qışqırırsan mənəim üstümə?!"

...Əgər səhv etməmişəm, "Bizim Cəbiş müəllim" (1969) və "Nəsimi" (1973) savayı çəkdiyi bütün filmlərin ssenarisini Həsən Seyidbəyli özü yazıb. Yəni bu da başqa rejissorlara baxanda, çox təbii idi, çünki o, qələm adamıydı: nasir idi, dramaturq idi.

Niyə bu söhbəti yada saldım? Onun 1970-ci ildə ekranlara çıxmış bir filmi var: "O qızı tapın"; ssenarisi də özünüdür. Həmin filmə bizim, yəni

mənəim Həsən Seyidbəyli ilə bir yaradıcılıq əməkdaşlığımız oldu; onunla bağlı bir əhvalat yadıma düşdü. Məlumdur ki, Həsən bəy həm azərbaycanca, həm də rusca yazırdı. Kinostudiyanın çəkəcəyi filmlərin ssenariləri o zaman Moskvada təsdiq olunduqları üçün tərcüməyə verirdi.

Odur ki, Seyidbəyli ssenarini elə birbaşa rusca yazırdı. "O qızı tapın" ssenarisini də Həsən bəy rusca yazmışdı. Çəkilişin dialoqları təcili Azərbaycan dilinə tərcümə etmək lazım gəlirdi. Vaxtın darlığından onların tərcüməsini mənəndən xahiş etdi. Tərcüməni qurtardıqdan sonra dedi ki, bir gün sən də vaxt elə, oturub onu oxuyaq, yaxşı-yaxşı gözəndən keçirək; amma studiyada yox, gəlib-gedən çox olur, işləməyə imkan vermirlər - bizdə, işdən sonra. Xülasə, Həsən bəy ilə getdim, başladığı işləməyə, mən dialoqları oxuyurdum, o da diqqətlə qulaq asırdı, hərdən də mənə saxlayıb - "bəlkə, elə yox, belə ələyə?" - öz variantını deyirdi. Dedi ki, variantların bəzilərinə rus dilinin izləri duyulurdu. Onda mən etiraz edib, düzəldilməyinə imkan vermirdim. Getdikcə Həsən bəyin qeydlərinin sayı artırdı, mənəim də etiraz səsim yüksəlirdi.

Axırda iş o yerə gəlib çıxdı ki, mən çox ucadan etiraz eləyib dedim: "Həsən bəy, Siz gözümlə görə-görə, qulağım eşidə-eşidə mətni korlayırsız!". Çox yumşaq, həlim bir səslə qayıtdı ki, "Oğlum, bu mətni mən yazmışam, niyə qışqırırsan mənəim üstümə?!" Ayıldım. Ayıldım ki, deyəsən, həddimi aşmışam. Tutuldum. Bir müddət susdum, sonra çox yavaşdan soruşdum: "Oxuyum?". O heç nə olmayıb kimi: "Hə, hə, oxu, mənəçə yaxşı gedir".

Axır, işi qurtardıq. Bərk yorulmuşdum, durdum ki, "mən gedim". Dedi: "Hara gedirsən, Süsən xanım (həyat yoldaşı) bizimçün plov bişirib, yeyək, bir dincini al, sonra gedərsən". Keçdik qonşu otağa. Süfrə hazır idi. Həsən bəy yaxşı konyak gətirdi: "Mənəim şəkerim var, mənə olmaz, sən xırdaxırdadan bundan vur, əntiqə şeydir". Atamdan, əmim Həsən Qasimovdan, ümumiyyətlə yazıçılar mühitindən şirin-şirin söhbət eliyə-eliyə, o konyakın hamısını mənə içirdi və çox yaxşı bir vəziyyətdə yola saldı...

İllər keçir... Mən indi də Həsən Seyidbəylini xatırlayanda onun o gün çox yumşaq, həlim bir səslə mənə deyirdi: "Oğlum, bu mətni mən yazmışam, niyə qışqırırsan mənəim üstümə?!" sözləri qulağımda səslənir.

Həsən Seyidbəyli istedadlı, mehriban bir insandı, gözləri həmişə güldürdü. Mən də onu belə xatırlayıram.

Allah rəhmət eləsin!

27-28 sentyabr, 2020.

Məryəm SEYİDBƏYLİ
Həsən Seyidbəylinin qızı

böyük məhəbbət və maraqla yanaşırdı. Millətini sevən bir şəxsiyyət idi.

Her hansı bir filmə baxanda tamaşaçılar ekranda nəyi görürsə, onu da izləyirlər. Amma onlar filmin necə çətinliklə ərsəyə gəlməsinin fərqinə varmırlar. Həsən Seyidbəylinin

çəkiliş meydançasında son dərcə gərgin olmasının elə bir səbəbi də məhz işinin ağır olması idi. O, ilk növbədə məşq prosesində daha ciddi və tələbkar idi. Onu bir rejissor kimi fərqləndirən və bəlkə də çəkdiyi ekran əsərlərinin uğurlu alınmasına səbəb olan amil tələbkarlığı idi. Amma buna baxmayaraq, atam işdə keçirdiyi gərginlikləri, çətinlikləri ailədə

hiss elətdirmirdi. Boş vaxtlarını ailəsinə həsr edirdi. O, təbiət vurğunu olduğu üçün mənzərəli yerləri seyr etməyi çox sevirdi və bizi də tez-tez Azərbaycanımızın gözəl guşələrində gəzdirdi, tarixi yerlərlə tanış edir, xalqımızın milli musiqisinə, ədəbiyyatına böyük maraq oyadırdı. Biz tez-tez

getməməyi, insanlığı itirməməyi öyrədirdi.

Hazırda qardaşım Ziyanın oğlu atamın adını daşıyır və o, hekayələr yazır. özünü animasiya filmlərinin çəkilişində sınayır, reklam rolları çəkir. Gənc Həsən Seyidbəyli həm də Azərbaycan Yazıçılar Birliyinin üzvüdür.

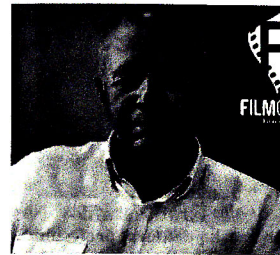
Övladlarının uşaqlığından yadigar qalsın deyə mənə və qardaşlarımı "Bizim Cəbiş müəllim" filminə çəkmişdi.

...Həsən Seyidbəyli sağlığında da çox sevilən şəxsiyyət idi. Lakin mən deyirdim ki, insan əsl qiymətini öləndən sonra alır. Sağlığında hörmət görənlər öləndən sonra rəhmət qazanmaya bilər, və ya əksinə. Əsl qiymət sonradan verilən qiymətdir. Rəhmət qazana bilmək ən böyük səadətdir. Cənab Prezident tərəfindən atamın yubileyinin qeyd edilməsi barədə verdiyi sərəncam məhz Həsən Seyidbəylinin adının yüksək tutulmasının təzahürüdür. Bilirsiniz ki, Həsən Seyidbəyli kimi şəxsiyyətlər dünyaya az-az gəlirlər. O, böyük istedad sahibi idi. Özümü xoşbəxt sayıram ki, məhz belə bir insanın övladıyam, onun tərbiyəsi ilə böyümüşəm və həmişə çalışmışam ki, onun adına layiq övlad olum.

teatrlara gedər, Azərbaycan şair və yazıçıların dram əsərlərinin tamaşalarına baxardıq. Səhnələşdirilən bu əsərlər içərisində ən çox Səməd Vurğunun "Vaqif" dramı, Mirzə İbrahimovun "Gələcək gün" romanı, Mir Cəlal Paşayevin «Bir gəncin manifesti» romanı daha çox diqqətimizi cəlb etmişdir.

Hər bir valideyn övladını cəmiyyətin faydalı bir üzvü kimi tərbiyə etməlidir. Mənim üçün çox qürurvericidir ki, atam övladlarını bu istiqamətdə tərbiyələndirib. O, tez-tez bizimlə səmimi söhbətlər edir və həmişə həyatda təmiz, doğru insan olmağı, pis əməllərdən uzaq durmağı, vicdanının əleyhinə

Ramiz MƏLİKLİ
Xalq artisti

çəkdiyi eyniadlı filmə də dəfələrlə baxmışam. Amma bu görkəmli şəxsiyyətin özüylə əlbəttə ki, şəxsi tanışlığım olmamışdı.

Ötən əsrin 67-ci ilində Teatr institutunu bitirib, təyinatla Dövlət Dram Teatrında işləməyə başladım. İki il keçdi. Bir gün ikinci rejissor Ramiz Əliyev teatra gəlib məni kinostudiyaya dəvət etdi və bildirdi ki, rejissor Həsən Seyidbəyli məni filmə çəkmək istəyir. Xəbərim var idi ki, həmin ərəfədə iki filmin sınaq çəkilişləri gedir: «O qızı tapın» və «Yeddi oğul istəmə». Amma mən hələ bilmirdim ki, Həsən müəllim bu filmlərdən hansına seçir mənə. Kinostudiyada Ənvər Həsənovla da rastlaşdım. Bizə mətn verdilər oxumağa. Foto sınağı da oldu, kadr sınağı da. Nəhayət, belə qərara gəldilər ki, Ənvəri «Yeddi oğul», mən isə «O qızı tapın» filminə çəksinlər. Bu filmdə mənimlə birgə Əminə rolunun iştirakçısı Sevil Rəsulovanı da lentə aldılar.

Həsən müəllimi tanıyırdım, dəst-xəttinə bələd idim - çünki artıq bir çox filminə baxmışdım. Onun filmləri filmotekamızın qızıl fonduna daxil olan zəngin əsərlərdir. Özü də milli mədəniyyətimizi, adət-ənənələrimizi, mənəviyyatımızı gözəl bilən, hərtərəfli inkişaf etmiş bir ziyalı.

İlk dəfə «O qızı tapın» filminin çəkilişlərində gördüm Həsən müəllimi. Ünsiyyətdə olduq. Daha yaxından tanıdım onu. O, film çəkərkən, daha doğrusu rol bölgüsü apararkən həmişə çalışırdı ki, gəncləri irəli versin, yeni sima olsun.

Çünki o, geniş dünyagörüşlü, erudisiyalı insandı. O məni II kursda oxuyarkən filmə dəvət etmişdi. O vaxt mənim 25 yaşım vardı. Həsən müəllim dərin təfəkkürü sayəsində hiss edirdi ki, bu yaşda olan aktyor xarüqələr yaratmağa can atır. Təkcə rəhmətlik Muxtar Maniyev, demək olar, bütün filmlərində çəkilmişdi.

Həsən Seyidbəyli aktyorları özü seçirdi. Onlarla mülayim rəftar edir, zarafatlaşır, xoş üz göstərirdi ki, aktyorlar çox da yorulmasınlar. Amma öz işinin qəddarı idi. Xoşu gəlirdi aktyor həmişə hazırlıqlı olsun.

Həsən Seyidbəyli film çəkməyə başlamazdan əvvəl bir-iki ay yarıdıcı heyətlə məşq edirdi. «Nəsimi» filminin çəkilişlərində isə məşq vaxtı yarım ildən çox çəkdi. Odu ki, «Nəsimi» filminin çəkilişlərində kamera qarşısına keçən aktyorlar artıq tam hazırdılar.

Həsən Seyidbəylinin filmləri kinomuzun böyük bir dövrünü əhatə edib və kino tarixində silinməz, unudulmayan iz qoyub. Cənab Prezidentin sərəncamıyla görkəmli rejissor Həsən Seyidbəylinin 100 illik yubileyinin keçirilməsi, hər bir Azərbaycan övladının üreyindən oldu. Bu yubileyin gələcəkdə tənənəli surətdə yenidən qeyd olunması da hər birimizin böyük arzusudur.

Dahi sənətkarımız sağ olsaydı, ona deyərdim: «Həsən müəllim, nə edirsiniz edin, kinomuzu əvvəlki vəziyyətinə qaytarın. İndiki zamanda sizə ehtiyacımız var»...

Xatirələri qələmə aldı: E. Ağababaqızı